

BUDOWNICTWO GÓRNICZE PODZIEMNE	N O R M A B R A N Ż O W A	BN-86
	Rurociągi szybowe Zasady projektowania	8901-03
		Zamiast BN-74/8901-03
		Grupa katalogowa 0102

1. WSTĘP

1.1. Przedmiot normy. Przedmiotem normy są zasady projektowania rurociągów stałych, instalowanych w pionowych szybach górniczych kopalń węgla, rud, surowców mineralnych i chemicznych.

1.2. Zakres normy. Norma obejmuje następujące rurociągi szybowe o temperaturach roboczych przepływającego czynnika od 5 do 115°C:

- a) sprężonego powietrza,
- b) metanu,
- c) odwadniania,
- d) solankowe, z wyjątkiem solanki do celów chłodniczych i mroźniowych,
- e) przeciwpożarowe,
- f) emulsyjne.

1.3. Określenia

1.3.1. ciśnienie statyczne p_s — ciśnienie wywołane słupem czynnika w rozpatrywanym przekroju rurociągu.

1.3.2. ciśnienie uderzenia p_u — przyrost ciśnienia wywołany zjawiskiem uderzenia hydraulicznego w rozpatrywanym przekroju rurociągu.

1.3.3. solanka — silnie zasolone wody dołowe,

1.3.4. emulsja — nisko procentowa mieszanina wody i oleju, stosowana do obudów hydraulicznych.

1.3.5. konstrukcja wsporcza główna — konstrukcja podporowa w miejscu załamania osi rurociągu.

1.3.6. konstrukcja wsporcza pośrednia — konstrukcja podporowa w miejscu podziału rurociągu na odcinki połączone kompensatorami.

1.3.7. konstrukcja prowadząca — obejma, zapobiegająca wyboczeniu rurociągu na odcinku między konstrukcjami wsporczymi.

1.3.8. Pozostałe określenia — wg PN-81/H-02650 i PN-83/H-02651.

2. ELEMENTY RUROCIĄGÓW

2.1. Przewody rurowe. Na przewody rurowe prostoliniowe, łuki i kształtki spawane należy stosować rury stalowe wg tabl. 1, z krawędziami wg PN-75/M-69014 i spoiwem o własnościach wytrzymałościowych nie gorszych niż elementów łączonych.

Tablica 1

Rurociągi	p_o MPa	DN mm	Materiał	Rodzaj wymagań	Wymagania wg
sprężonego powietrza	do 1,6	≤500	R	A1	PN-80/H-74219
	20 do 25	≤100	R35	A3	
		≤150	K10	III	PN-85/H-74252
		≤200	K18		
metanu	do 1,6	≤500	R	A1	PN-80/H-74219
odwadniania, solankowe, przeciwpożarowe, emulsyjne	do 1,6		R35	A2	
	2,5 do 6,3				
	10 do 16			A3	
			18G2A		

Zgłoszona przez Główne Biuro Studiów i Projektów Górniczych
Ustanowiona przez Ministra Górnictwa i Energetyki dnia 23 lipca 1986 r.
jako norma obowiązująca od dnia 1 stycznia 1987 r.
(Dz. Norm. i Miar nr 13/86 poz. 25)

2.2. Połączenia kołnierzowe należy dobierać wg tabl. 3. Śruby i nakrętki powinny spełniać wymagania wg PN-68/H-74301.

Dopuszcza się, w przypadkach uzasadnionych względami montażowymi, stosowanie kołnierzy wg PN-70/H-74737 oraz wg PN-70/H-74738.

Na przewody rurowe prostoliniowe dopuszcza się stosowanie rur wg tabl. 2.

2.3. Kompensatory dławikowe dla rurociągów, z wyjątkiem metanowych, należy dobierać przy uwzględnieniu następujących różnic temperatur:

- a) dla sprężonego powietrza $\Delta t = 100^{\circ}\text{C}$,
b) dla wody, solanek i emulsji $\Delta t = 15^{\circ}\text{C}$.

2.4. Konstrukcje wsporcze i prowadzące. Na konstrukcje wsporcze i prowadzące należy stosować wyroby wg tabl. 4.

Dopuszcza się stosowanie wyrobów ze stali 18G2A wg PN-72/H-84018.

Tablica 2

Rurociągi	p_o MPa	DN mm	Materiał	Rodzaj wymagań	Wymagania wg
sprężonego powietrza	do 1	≤ 500	G235	B2	PN-79/H-74244
			R	—	PN-75/H-74253
odwadniania, przeciwpożarowe, emulsyjne	do 1,6	≥ 100	G235	B1	PN-79/H-74244
	do 2,5			B2	

Tablica 3

Rurociągi	p_o MPa	Nr normy			Materiał uszczelki
		Kołnierze	Powierzchnie uszczelniające	Uszczelki	
sprężonego powietrza, metanu	do 1,6	PN-70/H-74731 PN-70/H-74732 PN-67/H-74721 PN-67/H-74722 PN-67/H-74723	PN-85/H-74307 tabl. 1 i 6	PN-68/H-74375	azbestokauczuk, guma z kauczuku syntetycznego z przekładkami
sprężonego powietrza	od 20 do 25	nie normalizuje się			
odwadniania, solankowe przeciwpożarowe, emulsyjne	do 1,6	PN-70/H-74732 PN-67/H-74722 PN-67/H-74723	PN-85/H-74307 tabl. 1 i 6	PN-68/H-74275	azbestokauczuk, guma z kauczuku syntetycznego z przekładkami — z wyjątkiem ppoż.
	od 2,5 do 4	PN-67/H-74724 PN-67/H-74725	PN-85/H-74307 tabl. 3	PN-68/H-74377	azbestokauczuk
	od 6,3 do 10	PN-67/H-74726 PN-67/H-74727			
	16	nie normalizuje się			

Tablica 4

Rodzaj wyrobu	Grubość lub średnica mm	Gatunek stali	Wymagania, wg				
			materiał	wymiary	warunki techniczne		
Pręty okrągłe walcowane	do 12	St3SX	PN-72/H-84020	PN-75/H-93200/00	P_2 PN-84/H-93000		
	powyżej 12 do 20	St3SY					
	powyżej 20	St3S					
Pręty płaskie walcowane	do 12	St3SX		PN-72/H-93202		PN-80/H-92200	PN-83/H-92120
	powyżej 12 do 20	St3SY					
	powyżej 20	St3S					
Blachy	do 12	St3SX		PN-84/H-93401 PN-81/H-93402 PN-59/H-93403 PN-55/H-93406 PN-59/H-93407 PN-71/H-93451	PN-84/H-93000	P_2 PN-84/H-93000	
	powyżej 12 do 20	St3SY					
	powyżej 20	St3S					

3. OBLICZANIE PRZEWODÓW RUROWYCH

3.1. Ciśnienie obliczeniowe (p_o) należy obliczać, w MPa, wg wzorów:

a) dla sprężonego powietrza i metanu

$$p_o = |p_t| \quad (1)$$

b) dla wody, solanki i emulsji

$$p_o = p_s + p_{ud} \quad (2)$$

3.2. Ciśnienie statyczne (p_s) należy obliczać, w MPa, wg wzoru

$$p_s = h \cdot \gamma \cdot g \cdot 10^{-6} \quad (3)$$

w którym:

h — różnica wysokości pomiędzy rozpatrywanym przekrojem rurociągu a jego najwyższym punktem ustalonym w projekcie technologicznym całego rurociągu, m,

γ — gęstość właściwa przepływającego czynnika, kg/m^3 ,

g — przyspieszenie ziemskie, m/s^2 .

3.3. Ciśnienie uderzenia (p_{ud}) należy obliczyć, w MPa, wg wzoru

$$p_{ud} \geq 0,25p_s \quad (4)$$

w którym p_s — wg wzoru (3).

3.4. Naprężenia dopuszczalne dla rur stalowych (k_1) należy obliczać, w MPa, wg wzoru

$$k_1 = \frac{R_e}{x_1} \quad (5)$$

w którym:

R_e — najniższa zapewniona przez dostawcę granica plastyczności, MPa,

x_1 — współczynnik bezpieczeństwa, który należy przyjmować:

— dla rur z zaświadczeniem jakości materiału

$x_1 = 1,8$,

— dla rur bez zaświadczenia jakości materiału

$x_1 = 2,0$.

3.5. Obliczeniowy współczynnik wytrzymałości rur stalowych (z) należy przyjmować wg tabl. 5.

Tablica 5

Rodzaj rury stalowej	z
bez szwu walcowana na gorąco	1,0
ze szwem wzdłużnym spawana elektrycznie	0,8
ze szwem spiralnym spawana elektrycznie	1,0

3.6. Naddatek na wyrównanie dolnej odchyłki grubości ścianek rur (c_1) należy przyjmować, w %, wg norm przedmiotowych.

3.7. Naddatek na wyrównanie ujemnego działania korozji i erozji czynnika przepływającego (c_2) należy przyjmować:

— dla nieagresywnego $c_2 = 2$ mm,

— dla agresywnego $c_2 = 3$ mm,

przy czym zaleca się ustalanie agresywności korozyjnej wg BN-75/1071-05.

3.8. Obliczeniowa grubość ścianek rur (g_o) powinna być wyznaczona, w mm, wg wzoru

$$g_o = \frac{D_z \cdot p_o}{2 \cdot k_1 \cdot z + p_o} \quad (6)$$

w którym:

D_z — średnica zewnętrzna rury, mm,

p_o — wg wzoru (1) lub (2),

k_1 — wg wzoru (5),

z — wg tabl. 5.

3.9. Wymagana grubość ścianek przewodów rurowych prostoliniowych (g_w) powinna być obliczona, w mm, wg wzoru

$$g_w = (g_o + c_2) \frac{100}{100 - c_1} \quad (7)$$

w którym:

g_o — wg wzoru (6),

c_1 — wg 3.6,

c_2 — wg 3.7.

Wyznaczoną wg wzoru (7) wymaganą grubość ścianek rur należy zaokrąglić wzwyż do najbliższej grubości objętej programem produkcji rur stalowych. Rurociągi odwadniania o całkowitej długości powyżej 200 m zaleca się projektować z rur o zmiennej grubości ścianek.

3.10. Wymagana grubość ścianek rur przeznaczonych do wykonania łuków giętych (g_k) powinna być obliczona, w mm, wg wzoru

$$g_k = \left(1 + \frac{D_z}{2R}\right) g_w \quad (8)$$

w którym:

D_z — średnica zewnętrzna rury przeznaczonej na łuk gięty, mm,

R — promień osi łuku giętego, mm,

g_w — wg wzoru (7).

4. OBLICZANIE KONSTRUKCJI WSPORCZYCH

4.1. Obciążenie masą własną odcinka rurociągu (F_r) należy obliczać, w MN, wg wzoru

$$F_r = m_r \cdot g \cdot 10^{-6} \quad (9)$$

w którym:

m_r — masa całkowita odcinka rurociągu, kg/m ,

g — przyspieszenie ziemskie, m/s^2 .

4.2. Obciążenie wywołane oporem tarcia kompensatora dławikowego (F_t) podczas wydłużania lub skracania się danego rurociągu należy obliczać, w MN, wg wzoru

$$F_t = \pi \cdot D_z \cdot b \cdot \mu \cdot p_o \quad (10)$$

w którym:

D_z — średnica zewnętrzna rury, m,

b — szerokość szczeliwa wg tabl. 6,

μ — współczynnik tarcia szczeliwa o rurę bagnetową, który należy przyjmować dla sznura bawełnianego:

— łożowanego 0,25,

— łożowanego i grafitowanego 0,20,

p_o — ciśnienie obliczeniowe w miejscu zabudowy kompensatora wg wzoru (1) lub (2).

Tablica 6

DN mm	D_z m	b m
100	0,108	0,072
150	0,159	0,096
200	0,2191	0,120
250	0,273	0,120
300	0,3239	0,120
350	0,3556	0,150
400	0,4064	0,150
450	0,457	0,150
500	0,508	0,180

4.3. Obciążenie ciśnieniem przepływającego czynnika na powierzchnię czołową rury kompensatora (F_{pk}) należy obliczać, w MN, wg wzoru

$$F_{pk} = \frac{\pi}{4}(D_z^2 - D_w^2)p_o \quad (11)$$

w którym:

D_z — średnica zewnętrzna rury, m,

D_w — średnica wewnętrzna rury, m,

p_o — ciśnienie obliczeniowe w miejscu zabudowy kompensatora wg wzoru (1) lub (2).

4.4. Obciążenie ciśnieniem przepływającego czynnika na zwężony przekrój rurociągu (F_{pz}) należy obliczać, w MN, wg wzoru

$$F_{pz} = \frac{\pi}{4}(D_w^2 - D_{w1}^2)p_o \quad (12)$$

w którym:

D_w — średnica wewnętrzna rury, m,

D_{w1} — średnica wewnętrzna zwężonego przekroju, m,

p_o — ciśnienie obliczeniowe w miejscu zabudowy zwężonego przekroju wg wzoru (1) lub (2).

4.5. Obciążenie ciśnieniem przepływającego czynnika na przysłonięty przekrój w miejscu załamania osi rurociągu (F_{pp}) należy obliczać, w MN, wg wzoru

$$F_{pp} = \frac{\pi}{4}D_w^2 \cdot p_o \quad (13)$$

w którym:

D_w — średnica wewnętrzna rury, m,

p_o — ciśnienie obliczeniowe w miejscu załamania osi rurociągu wg wzoru (1) lub (2).

4.6. Naprężenia dopuszczalne dla konstrukcji wsporczych (k_2) należy obliczać, w MPa, wg wzoru

$$k_2 = \frac{R_m}{n} \quad (14)$$

w którym:

R_m — najniższa granica wytrzymałości na rozciąganie, MPa,

n — współczynnik bezpieczeństwa, który należy przyjmować w zależności od środowiska korozyjnego szybu:

— suchego $n \geq 4,0$,

— mokrego $n \geq 5,0$.

4.7. Obciążenie konstrukcji wsporczej pośredniej (F_p) należy obliczać, w MN, wg wzoru

$$F_p = F_r + (F_t - F_{t1}) - (F_{pk} - F_{pk1}) \pm F_{pz} \quad (15)$$

w którym:

F_r — wg wzoru (9),

F_t — wg wzoru (10) dla rozpatrywanej podpory,

F_{t1} — wg wzoru (10) dla sąsiedniej wyżej położonej podpory,

F_{pk} — wg wzoru (11) dla rozpatrywanej podpory,

F_{pk1} — wg wzoru (11) dla sąsiedniej wyżej położonej podpory,

F_{pz} — wg wzoru (12), przy czym znak „+” dotyczy zwężonego przekroju pod rozpatrywaną podporą, natomiast znak „-” nad rozpatrywaną podporą.

4.8. Obciążenie konstrukcji wsporczej głównej (F_g) należy obliczać, w MN, wg wzoru

$$F_g = F_r + F_{t1} + F_{pk1} + F_{pp} \quad (16)$$

w którym:

F_r — wg wzoru (9),

F_{t1} — wg wzoru (10) dla sąsiedniej wyżej położonej podpory,

F_{pk1} — wg wzoru (11) dla sąsiedniej wyżej położonej podpory,

F_{pp} — wg wzoru (13).

4.9. Obciążenie konstrukcji wsporczej pośredniej i głównej dla rurociągu o przesuniętej osi należy obliczać wg wzorów (15) i (16), uwzględniając odpowiednie kierunki i wielkości sił z warunków:

a) rurociąg opróżniony,

b) rurociąg napełniony.

Obliczeń nie należy przeprowadzać dla rurociągów sprężonego powietrza i metanu.

5. OBLICZANIE KONSTRUKCJI PROWADZĄCYCH

5.1. Odległości między konstrukcjami prowadzącymi rurociągi w szybach (l_p) należy obliczać, w m, wg wzoru

$$l_p = 15 \sqrt{\frac{1000J_x}{F_p}} \quad (17)$$

w którym:

J_x — moment bezwładności przekroju rury, m⁴,

F_p — wg wzoru (15).

5.2. Obciążenie poziome konstrukcji prowadzących (F_h) należy obliczać, w MN, wg wzoru

$$F_h = 0,04 \cdot F_p \quad (18)$$

w którym F_p — wg wzoru (15).

5.3. Obciążenie pionowe konstrukcji prowadzących (F_v) należy obliczać, w MN, wg wzoru

$$F_v = 0,02 \cdot F_p \quad (19)$$

w którym F_p — wg wzoru (15).

5.4. Naprężenia dopuszczalne dla konstrukcji prowadzących (k_2) należy przyjmować wg 4.6.

6. USYTUOWANIE RUROCIĄGÓW

6.1. Usytuowanie rurociągów w przekroju poprzecznym szybu

a) odległość rurociągu i jego konstrukcji wsporczych i prowadzących od naczyń wyciągowych należy przyjmować nie mniejszą niż 150 mm,

b) rurociągi powinny być tak usytuowane, aby były dostępne z naczynia wyciągowego lub przedziału drabinowego.

6.2. Usytuowanie rurociągów w przekroju podłużnym szybu

a) rurociągi szybowe powinny być podzielone na odcinki podparte konstrukcją wsporczą oraz zabezpieczone przed wyboczeniem konstrukcjami prowadzącymi,

b) poszczególne odcinki rurociągu szybowego, z wyjątkiem metanowych, należy łączyć za pomocą kompensatorów dławikowych,

c) konstrukcje wsporcze i prowadzące rurociągów szybowych nie powinny być połączone z konstrukcją zbrojenia szybu,

d) konstrukcja wsporcza nad sklepieniem podszybia powinna być zabudowana w odległości ustalonej indywidualnie, w zależności od warunków zabudowy.

K O N I E C

INFORMACJE DODATKOWE

1. Instytucja opracowująca normę — Główne Biuro Studiów i Projektów Górniczych, Katowice.

2. Istotne zmiany w stosunku do BN-74/8901-03

- a) poszerzono zakres normy o rurociągi emulsyjne,
- b) na konstrukcje wsporcze i prowadzące dopuszczono wyroby ze stali 18G2A,
- c) poprawiono bądź przekształcono niektóre wzory obliczeniowe,
- d) wprowadzono wymiary szerokości szczeliwa kompensatora dławikowego.

3. Normy związane

- PN-81/H-02650 Armatura i rurociągi. Ciśnienia i temperatury
- PN-83/H-02651 Armatura i rurociągi. Średnice nominalne
- PN-80/H-74219 Rury stalowe bez szwu walcowane na gorąco ogólnego zastosowania
- PN-79/H-74244 Rury stalowe ze szwem przewodowe
- PN-85/H-74252 Rury stalowe bez szwu kotłowe
- PN-75/H-74253 Rury stalowe bez szwu kołnierzone
- PN-68/H-74301 Rurociągi i armatura. Śruby, nakrętki, tuleje wyrównawcze do połączeń kołnierzowych. Wymagania ogólne
- PN-85/H-74307 Armatura i rurociągi. Powierzchnie uszczelniające kołnierzy. Wymiary
- PN-68/H-74375 Rurociągi i armatura. Uszczelki płaskie do przyłg płaskich kołnierzy
- PN-68/H-74377 Rurociągi i armatura. Uszczelki płaskie do kołnierzy z wypustami i wpustami
- PN-67/H-74721 Rurociągi i armatura. Kołnierze przypawane okrągłe z szyjką. Ciśnienie nominalne 6 kG/cm²
- PN-67/H-74722 Rurociągi i armatura. Kołnierze przypawane z szyjką. Ciśnienie nominalne 10 kG/cm²
- PN-67/H-74723 Rurociągi i armatura. Kołnierze przypawane okrągłe z szyjką. Ciśnienie nominalne do 16 kG/cm²
- PN-67/H-74724 Rurociągi i armatura. Kołnierze przypawane okrągłe z szyjką. Ciśnienie nominalne do 25 kG/cm²
- PN-67/H-74725 Rurociągi i armatura. Kołnierze przypawane okrągłe z szyjką. Ciśnienie nominalne 40 kG/cm²
- PN-67/H-74726 Rurociągi i armatura. Kołnierze przypawane okrągłe z szyjką. Ciśnienie nominalne 64 kG/cm²
- PN-67/H-74727 Rurociągi i armatura. Kołnierze przypawane okrągłe z szyjką. Ciśnienie nominalne 100 kG/cm²

PN-70/H-74731 Rurociągi i armatura. Kołnierze przypawane okrągłe płaskie. Ciśnienie nominalne 2,5 i 6 kG/cm²

PN-70/H-74732 Rurociągi i armatura. Kołnierze przypawane okrągłe płaskie. Ciśnienie nominalne 10 i 16 kG/cm²

PN-70/H-74737 Rurociągi i armatura. Kołnierze luźne z pierścieniami do przypawania. Ciśnienie nominalne 2,5; 6; 10 i 16 kG/cm²

PN-70/H-74738 Rurociągi i armatura. Kołnierze luźne z końcówkami do przypawania. Ciśnienie nominalne 2,5 do 100 kG/cm²

PN-72/H-84018 Stal niskostopowa o podwyższonej wytrzymałości. Gatunki

PN-72/H-84020 Stal węglowa konstrukcyjna zwykłej jakości ogólnego przeznaczenia. Gatunki

PN-83/H-92120 Blachy grube i uniwersalne ze stali konstrukcyjnej węglowej zwykłej jakości i niskostopowej

PN-80/H-92200 Blachy stalowe grube walcowane na gorąco. Wymiary

PN-84/H-93000 Stal węglowa i niskostopowa. Walcówka, pręty i kształtowniki walcowane na gorąco

PN-75/H-93200/00 Walcówka i pręty stalowe okrągłe walcowane na gorąco. Wymiary

PN-72/H-93202 Pręty stalowe walcowane płaskie. Wymiary

PN-84/H-93401 Stal walcowana. Kątowniki równoramienne

PN-81/H-93402 Kątowniki nierównoramienne stalowe walcowane na gorąco

PN-59/H-93403 Stal walcowana. Ceowniki

PN-55/H-93406 Stal węglowa walcowana. Teowniki. Wymiary

PN-59/H-93407 Stal walcowana. Dwuteowniki

PN-71/H-93451 Stal walcowana. Ceowniki ekonomiczne

PN-75/M-69014 Spawanie łukowe elektrodami otulonymi stali węglowych i niskostopowych. Przygotowanie brzegów do spawania

BN-75/1071-05 Wody kopalniane. Oznaczanie szybkości korozji i klasyfikacja agresywności korozyjnej względem stali węglowych konstrukcyjnych zwykłej jakości

4. Autor projektu normy — inż. Alojzy Olejarczyk — Główne Biuro Studiów i Projektów Górniczych — Biuro Projektów Górniczych, Katowice.

5. Uzgodnienie normy z Wyższym Urzędem Górniczym — Treść merytoryczną normy uzgodniono z Wyższym Urzędem Górniczym pismem z dnia 1 lutego 1986 r. L.dz. E/ZN-041/204/85.